

Uvězněná přirozenost aneb Svobodná slova v zajetí

„Slova, slova, slova...“, pronáší jedna z nejslavnějších a nejkontroverznějších postav anglického dramatika Williama Shakespeara, Hamlet. Králevic dánský tím poněkud zesměšňuje řeči premiéra Polonia, ačkoli ten se ho pouze poměrně nevinně ptá, co princ čte. Velice decentně skrytý dvojsmysl, který Shakespeare čtenářům předložil, jak měl v oblibě, nám nadčasově šlape na paty dodnes. Kdo by se totiž prostomyslně domníval, že slova jsou jen mluvnickým výmyslem, praktickým dorozumívacím prostředkem, několika čárkami na papíře či zvuky pro označení čehokoli, byl by od pravdy na míle daleko.

Mocnou zbraní, tou jsou slova ve svém jádru. Mnozí v průběhu dějin již pochopili, že často se daleko více vyplatí vládnout více slovy, než mečem. Tomu, kdo si je schopen úspěšně zahrát na Démosthena a použít svůj řečnický um, se otevírají dveře, za nimiž je ukryta nekonečná řada možností slibujících dosažení cíle. Ne snad že by lidé byli přihlouplým stádečkem ovcí, které lze vždy uchláholit snůškou růžových výmyslů o lepším světě, nicméně, je v člověčí přirozenosti stále hledat onu vysněnou utopii, kde všichni žijí spokojený naplněný život a nikomu nic nechybí.

Abychom uvedli věci na pravou míru – věřit a pokoušet se o co nejlepší řešení je nezpochybitelně potřebná a užitečná činnost. Při onom malování vize příštích dnů se však často zapomíná na to, že pokud tvoříme budoucnost my, lidé, nebude dokonalá nikdy. Vysvětlení je jednoduché – lidé zkrátka sami o sobě dokonalí nejsou. Co víc, často jsou spíše továrnou na chyby, což je nevyhnutelné. Zdá se to jako jeden z pověstných začarovaných kruhů: lidé potřebují dělat přešlapy, aby se z nich mohli poučit a jistým způsobem spět k dokonalosti, na druhou stranu dokonalost vytvořená z chyb zní spíš jako výsměch než jako skutečně správná cesta.

Ne, lidé nemají rádi omyly, chyby a nesprávná tvrzení, obzvláště pokud se jedná o případ, kdy tvůrci oněch špatných odboček a slepých uliček jsou oni sami. Aby mohli strhnout řízení tím pravým směrem, potřebují k tomu však prostor. Na světě je mnoho skvělých řidičů, kteří se nebojí myslet, nemají strach z toho, že po cestě přejedou přes pár hrbolů, udělají pár chyb, a často jsou skryti zrakům ostatních. Občas se však najde i protistrana, která jim začne tvrdit,

že omylů se dá zcela vyvarovat, když přijmou její „pravdu“ – že chyby rozhodně nejsou potřebné. Naivní člověk chápavě přitaká, zastydí se, že někdy toužil chybovat a zdokonalovat se, a nechá zaparkované auto napospas těm „moudrým“ lidem, kteří mu zajistí lepší svět.

Proč se tak lehce vzdal své přirozenosti, proč tak ochotně věří prázdným frázím? Vůbec ho zřejmě nenapadlo, že na světě se ještě nenašel člověk tak moudrý, aby ho všichni mohli po právu uznat za vyšší moc. Nikdo si na svůj účet nepřipsal patent na rozum, a nemá tudíž ani nejmenšího práva jako mezek trvat na svém osobním přesvědčení, kterým by se každý bez výjimky měl údajně řídit. Kde by konečně v té velké spletenině jménem Svět dokázal najít jedinou nevyvratitelnou pravdu, pokud sám svět není ničím jiným, než obří relativitou?

Aby se člověk mohl nezávisle rozvíjet a tvořit si vlastní úsudky nezkreslené cizím elementem, který tahá za nitky, potřebuje k tomu dostatek informací. Jedině tak může dosáhnout dostatečné znalosti věci. Snad si to někdy neuvědomuje, nicméně získávání nových poznatků je jednou ze základních lidských potřeb, přirozenou stejně tak jako dýchání. Člověk se celý život podobá měkké houbě, která s chutí lačně nasává znalosti. Jelikož přišel uboze neznalý do velkého, pestrého a komplikovaného světa, začal se okamžitě rozhlížet dychtivě kolem sebe, aby pro sebe z nekonečného vědění světa ukousl aspoň malý kousíček. Nejsnazší cesta vede především přes vzdělávací instituce, jež jsou svým zaměřením a koncentrací znalých osob ideálním místem pro rozšíření obzorů. Avšak co se týče informací, ty jsou rozprostřeny všude kolem nás. Tedy, měly by být.

Lidé mají nezpochybnitelný nárok zanechat na světě stopu po své existenci, předat ostatním své myšlenkové pochody v ryzí osobité verzi, která si zaslouží nebýt omezována, přežít a obohacovat další současné i budoucí zájemce o názory druhých. Leč opět se najde nadutý hlásek, který našeptává do světa, co je a není správné, o čem je škodlivé číst, vědět, a co by tak mělo být zakázáno. Nejlepší by podle něj bylo ty „špatné myšlenky a názory“ pěkně zavřít a zakopat hluboko pod zem, odstranit ze světla světa, aby se nikdo nemohl nakazit pokřiveným způsobem uvažování. Pravda má být údajně jen jedna, a to ta jeho. Otázku vzdělávání přesouvá do svého pole působnosti a vzdělaným člověkem obecně nenazve toho, kdo samostatně myslí a učí se všemu, nýbrž toho, kdo přijme úzký výběr těch „zaručeně pravých a správných“ informací. Pokud tento přístup přebírá více a více lidí, je celek zákonitě odsouzen k nepřirozené omezenosti a je nasnadě, že celý systém nefunguje tak, jak má.

Ideální společnost je tématem velice ožehavým, kterým se zabýval ne jeden bádající myslitel. Takový Platón měl poměrně jasno. V negativně kritické části svého spisu Ústava popisuje přelévající se typy forem vlády, přičemž jedna plynule přechází ve druhou. V systému oligarchie vládou ti nejbohatší, kterým bezesporu nejde o velkou spravedlnost. Bohatí a chudí spolu zákonitě nemohou dlouho vyjít a divoký třídní boj dá zanedlouho vzniknout demokracii. Ta, zdánlivě příjemná se svobodou pro všechny, zprvu lidi uspokojí, pak jí ale začnou lidé zneužívat. Zavedením pravidel kvůli přemíře svobody se systém upevňuje a v okamžiku, kdy se objeví průbojná a charismatická osoba, smyčka se stáhne docela, jelikož opojení mocí vede až k tyranii. Ne že by Platón nutně musel mít ve všem pravdu a že by se systémy vždy tímto způsobem opakovaly, velice výstižně však poukazuje na úskalí jednotlivých forem, které nakonec vždy způsobí destrukci.

Žijeme ve fázi vývoje společnosti označované za demokratickou, jež by měla každému bez rozdílu poskytovat rovné příležitosti. Doslovná „vláda lidu“ působí na objektivního pozorovatele jako sen. Co víc si přát než svět možností, ve kterém většina z celku vše spravedlivě řídí? Chyba lávky, i tady se objevují trhliny. Celek je jen tak silný jako jeho nejslabší část – toť známá pravda. Aby tedy nastala kýžená dokonalost, musel by každý článek být bez trhlín. Nikde není řečeno, že většina z lidu nebo skupina zvolených zástupců musí mít ten „správný názor“. Pak přichází na řadu Platónova pravda, že přespříliš svobody škodí. Opojení svobodou nastává jako další fáze nadějného začátku, prostého člověka stáhne do hlubokých vod poblouznění stejně dobře jako by tomu bylo, kdyby mu zčistajasna spadla do klína moc. Nedávno ještě „bezvýznamná“ lidská bytost má totiž najednou pocit, že je jí dovoleno cokoliv, a téměř anarchisticky si libuje v upřednostňování svých názorů před jistým řádem. Pod záminkou toho, že pouze říká nahlas svůj názor, překračuje všechny hranice a zapomíná na moudro „Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého.“ Porušuje práva jiných, nedbá argumentů protistrany. I v takovou zvrhle negativní formu se může svoboda slova změnit.

Jak ale poznat, kde je správná mez? Měl by ji určit systém, nebo by ji měl každý člověk nalézt v sobě a situaci posoudit sám? To jsou otázky, které je velice ošemetné si klást, pokud vezmeme v úvahu lidskou specifickou, odlišnou, individualitu, pro něž ne vždy platí stejný metr. Právě ona originalita dělá svět velmi komplikovaným, avšak krásným místem. A tak se neúnavně snažíme najít zlatě natřenou cestu, jež by vyhovovala všem a vedla by k svobodné

realitě natahující ruce po názorech všech a podporující lidskou přirozenost bez nesmyslných omezení. Společnou člověčí jistotou by totiž měla vždy zůstat možnost naplňovat dosyta svá přirozená práva, která nám žádná vyšší moc nemůže vzít.

Lenka Lahnerová